

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNDƏ PREFİKSLƏR VASİTƏSİ İLƏ SÖZDÜZƏLTMƏ

ŞƏFA SALMANOVA
Azərbaycan Dillər Universiteti

Açar Sözlər: *Prefiks, Söz Yaradıcılığı, Alınma Prefikslər, Flektiv Dillər, Aqlütinativ Dillər*

Söz yarıdıcılığı dilçiliyin qədim tarixə malik bir sahəsi hesab olunur. Müxtəlif sistemli dillərdə affikslər vasitəsi ilə əmələ gəlmiş leksik vahidlər həmin dillərin lüğət fondunu və lüğət tərkibinin zənginləşməsində vacib rol oynayırlar. Hər bir dildə xeyli miqdarda affikslər vardır ki, onlar həm həmin dillərin öz hesabına əmələ gəlmiş, həm də digər dillərdən götürülmə affikslərdir.

Söz yaradıcılığında qrammatik bir funksiya kimi affikslərin- xüsusi ilə prefikslərin əhəmiyyəti danılmazdır. Prefiksleşmə sözlərin əvvəlinə önşəkilçi artırılaraq, sözün mənasını dəyişən morfoloji prosesdir. [4, s.430]

Prefiksə verilən başqa bir tərif də belədir: “Sözün əvvəlinə qoşularaq mənasını dəyişən, lakin nitq hissəsini dəyişməyən bir və ya iki hecalı əlavələrdir”. [5, s. 387] Lakin nadir hallarda prefikslərin birləşməsi sözlərin bu və ya digər nitq hissəsinə mənsubiyyətini dəyişir. Circle (isimdir) encircle (feil).

O.V.Lebedevə görə ön şəkilçilər yalnız bir nitq hissəsi daxilində söz yarada bilər. Prefiks artırmaqla əmələ gələn söz elə həmin nitq hissəsi olaraq qalır. [2, s.4]

Aqlütinativ dillərdə, həmçinin Azərbaycan dilində də prefiks yoxdur. Prefikslər Azərbaycan dilinin qrammatik quruluşuna uyğun gəlmədiyi üçün, bu dildə işlənən prefikslər ərəb və fars dillərindən keçən alınma sözlər hesab olunsada, hal hazırda Avropa dilləri, eləcə də rus və ingilis dili vasitəsilə dilimizə keçən önşəkilçilərin sayı da az deyil. Bu prefikslərin bəziləri dünya dillərində qəbul edildiyindən beynəlxalq status qazanmış və müxtəlif dillərdə olduğu kimi bizim dilimizə də qəbul edilmişdir.

Dilimizə Ərəb-fars dillərindən keçən prefikslərə: *na-*, *bi* -məsələn *bivəfa*, *nabələd*; Yunan dilindən keçən: *-poli-*, *anti*; polisemantik, antiterror; German mənşəli- *re-*, *a* reaktiv, reformasiya, anormal - sözlərini misal gətirmək olar. Dilimizdə mövcud olan prefikslərin heç biri zərf və feil nitq hissəsinə aid sözlər əmələ gətirmir. Ümumiyyətlə isə say nitq hissəsinə aid sözlər heç yaratmır..

Geneoloji təsnifata görə Hind –Avropa dillərinə məxsus olan İngilis dili beynəlxalq dillərdən biridir. O , dünya dilləri içərisində bir sıra fonetik , morfoloji , qrammatik xüsusiyyətləri ilə Azərbaycan dilindən fərqlənir. Prefikslər analitik və flektiv dillərdə adətən isim, sifət, xüsusilə də feillərin yaranmasında əhəmiyyətə malik olsa da, iltisafı dillərdə xüsusi ilə, sifət və isim olan sözlər yaratmağa xidmət edir. Məsələn *re-*, *dis-*, *over-*, *un-*, *mis-*, *out-*. önşəkilçiləri ingilis dilində feil yaradır. *Discover*, *reduse*, *misunderstand* və s.

-bi, *- co*, *- dis*, *- in-*, *ir-*, il daha çox sifət yaradır. Məsələn: *bilingual*, *bicultural*, *disloyal* *impatient*, *cooperative* və s.

ƏDƏBİYYAT

- 1) Bauer, L. (1983). English word formation. Cambridge: Cambridge University Press.
- 2) Лебедева О.В. Префиксация как один из вдущих способов словообразования в области английской химической терминологии. 2009,
- 3) Мəmmədova M. Yunusov D. İngilis dilinin qrammatikası Bakı 2011.
- 4) Quirk, R., & Greenbaum, S. (1973). A University Grammar of English. Longman.pg:430
- 5) Maclin, A. (1992). Reference Guide to English. Washington DC: USI. Agency.